

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemon

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>

Araştırma Makalesi • Research Article

Arapçanın Dünya Dilleri Arasındaki Statüsü ve Onu Güçlü Kılan Etkenler Üzerine Bazı Mülâhazalar

Some Reflections on the Status of Arabic Among the World Languages and the Factors That Make It Powerful

Ali Sevdî*

Öz: Arapça, yeryüzünde yaşayan en eski dillerden biri olup birçok uluslararası kuruluşun resmî dilleri arasında yer almaktadır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile Arap Yarımadası'nın tamamına yakın bir alanda ve dünyanın yirmi üç ülkesinde yaklaşık dört yüz milyon kişi tarafından konuşulan Arapça, kendi kategorisinde en çok konuşulan, en gelişmiş ve en geniş lügat hazinesine sahip dildir. Asırlarca birbirinden uzak coğrafyalarda yaşayan farklı milletlere mensup toplumların birlik ve beraberliği, Arapça ile oluşturulan ortak İslâm kültürüyle sağlanmıştır. Vahiy dili olarak Arapça, Müslümanların İslâmiyet'i asıl kaynağından öğrenmelerini sağlayan en önemli alet ve etkili bir iletişim aracı olmuştur. Arapça, İslâm dinini ve onun yaşayış tarzını benimsemiş çeşitli milletlerin asırlar boyu ortak çabaları neticesinde, İslâm medeniyetinin ortak kültür ve bilim dili olmuştur. Tarihsel süreçte etrafını saran birçok olumsuzluk ve zorluğa rağmen sağlam ve güçlü kalabilen Arap dilini, uzun ömürlü ve köklü bir dil yapan birçok güç kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynaklar, onun sürekliliğinde ve hayatta kalmasında; bugüne kadar resmî, edebî ve din dili olmasında önemli rol oynamışlardır. Dolayısıyla Arapça, uzun tarihi içinde önemini somut bir şekilde ortaya koymuş bir değer olup varlığını ve dil meziyetlerini korumayı başarmış önemli bir dünya dilidir. Zengin müfredatıyla hissedilen ve edilemeyen hususları ifade etme gücü bakımından son derece yeterliliği bulunan bir dil olup evrensel diller arasında önemli bir yer edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil, Arapça, Arap Dili, Arap Dili Edebiyatı, Dünya Dilleri.

Abstract: Arabic is one of the oldest living languages on earth and is among the official languages of many international organizations. Spoken by nearly four hundred million people in the Middle East and North Africa and the entire Arabian Peninsula and in twenty-three countries of the world, Arabic is the most widely spoken, developed language in its category and has the largest lexicon. The unity and solidarity of societies belonging to different nations living in geographies far from each other for centuries has been ensured by the common Islamic culture created with Arabic. Arabic, as the language of revelation, has been the most important tool and an effective communication tool that enables Muslims to learn Islam from its original source. Arabic has become the common language of culture and science of Islamic civilization as a result of the joint efforts of various nations that have

* Dr. Öğr. Üyesi, İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı. ORCID ID: 0000-0002-1951-7232
alisevdi1984@hotmail.com

Cite as/ Atıf: Sevdî, A. (2023). Arapçanın Dünya dilleri arasındaki statüsü ve onu güçlü kılan etkenler üzerine Bazı mülâhazalar. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3),673-688
<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1311621>

Received/Geliş: 08 Jun/Haziran 2023

Accepted/Kabul: 24 October/Ekim 2023

Published/Yayın: 30 December/Aralık 2023

adopted the religion of Islam and its way of life for centuries. Despite the many negativities and difficulties that have surrounded it in the historical process, the Arabic language, which has remained solid and strong, has many power sources that make it a long-lasting and deep-rooted language. These resources are in its continuity and survival; They have played an important role in making it an official, literary and religious language. Therefore, Arabic is a value that has concretely demonstrated its importance in its long history and is an important world language that has managed to preserve its existence and linguistic merits. With its rich curriculum, it is a language that is highly competent in terms of expressing the things that can be felt and cannot be felt, and has gained an important place among the universal languages.

Keywords: Language, Arabic, Arabic Language, Arabic language literature, World Languages.

Giriş

Uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen hâlâ yeryüzünde güçlü bir şekilde varlığını sürdüren ve geniş bir coğrafyada kullanılan dillerden biri de Arapçadır. Hâmî- Sâmi dil ailesinin Sâmi koluna mensup olan Arapça, bu ailenin en çok konuşulan dili olmasının yanı sıra bu dil ailesinin en eski kollarından birisidir. 18 Aralık 1973 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından resmi dil olarak ilan edilen Arapça, 25 ülkenin resmi dili olup yaklaşık 60 ülkede konuşulmakta ve yaygınlığı itibarıyla dünyanın altıncı dili konumundadır. Kendisi 28 harften oluşup dünya dillerinin çoğunun aksine sağdan sola doğru yazılan, yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazılan bir lisandır. Kur'ân'ın ve dolayısıyla da İslâm dinin ibadet dili olması hasebiyle Arap dili, Müslümanlar tarafından ibadet amaçlı öğrenilmekte ve kullanılmaktadır (Cevâd, 1993/1413: 1/16-17; Yıldız, 1991: 3/272).

Arapça, uzun tarihi içinde önemini somut bir şekilde ortaya koymuş bir değer olmakla birlikte varlığını ve dilsel meziyetlerini muhafaza etmiş, zengin bir müktesebata sahip önemli bir dünya dilidir. Tarihî serüveninde şiir, hitabet, hutbe, belâgat ve daha birçok edebî verilerle eserlere/çalışmalara yansımıştır. Söz konusu türlerin çoğu korunmuş ve gün yüzüne çıkarılmıştır. Udebâ, şuarâ, ulemâ, hatip ve nasihat edenlerin kendilerini sözlü olarak ifade ettikleri önemli bir dil olarak varlığını sürdürmüştür (Yüceer, 2012: 1509).

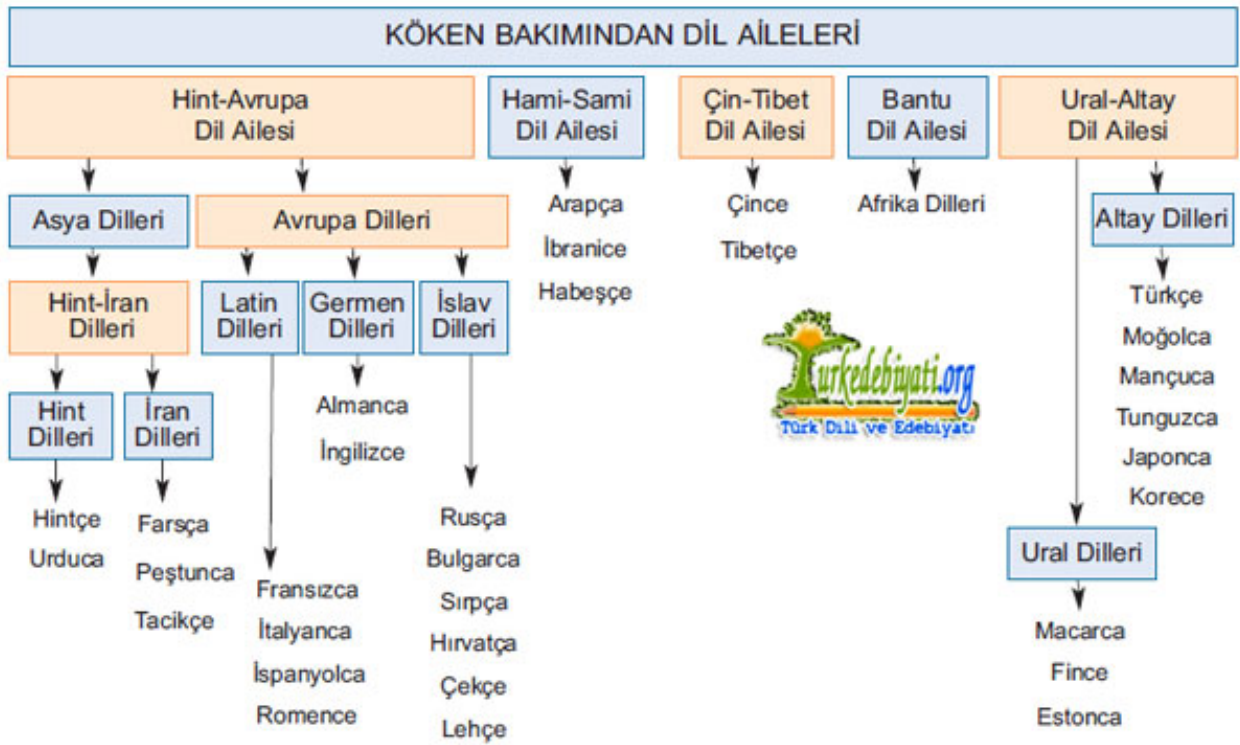
Uzun tarihi boyunca nesilden nesile aktarılan Arapça, Arap toplumuyla birlikte asırlarca sürmüş geniş İslâm coğrafyasında zengin kültürel varlığını çeşitli özelliklerle aktaran eşsiz bir belâgat dilidir. Üzerinde ilk ve en çok dilbilim çalışmalarının yapıldığı, dil kaynaklarının titizlikle derlendiği, hakkında en çok inceleme kitaplarının yazıldığı ve en köklü yapıya sahip tek dildir. Arapçanın dünya dilleri üzerindeki etkisi incelendiğinde, çok yönlü zengin müfredatıyla, Müslüman ülkelerde konuşulan dillerin yanı sıra İspanyolca, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Almanca ve Farsça gibi diller üzerinde etkisinin olduğu görülecektir. Bunlar, Arapçadan en çok etkilenen diller olmasıyla birlikte bunların dışında Maltaca, Urduca, Yunanca, Rusça, Yugoslavca ve hatta Esperanto gibi yapay diller dahi ondan etkilenmiş ve Arapça kökenli kelimeler ithal edilmiştir. Çağdaş dünyamızda onun yerini İngilizce alana kadar Arapça, yaklaşık bin yıl boyunca ticaret, bilim ve diplomasi alanlarında dünyanın birinci dili olarak kullanıldığı bilinmektedir (Melûhî, 2020; Yıldız, 2009; Procházka, 2009: 42).

Arapçayı uzun ömürlü bir dil yapan ve dünya dilleri arasında kendisini güçlü kılan birçok özgün güç kaynağı ve özelliği bulunmaktadır. Bu kaynaklar, tarihî süreçte başına gelen tüm zorluklara ve olumsuzluklara rağmen onun günümüze kadar resmî, dinî ve edebî bir dil haline gelmesinin yanı sıra kalıcılığında ve yaşatılmasında, kararlı ve güçlü kalmasında da etkin rol oynamıştır. Söz konusu araştırmada bu noktalara dikkat çekilecektir. Genel anlamda Arapçanın bilim, sanat, felsefe ve uluslararası kültür üzerine katkıları, önemi ve zenginliği iç etkenler ve dış etkenler etrafında şekillenmektedir.

a) Arap Dilinin Yapısından Kaynaklanan Sübjektif Öz Etkenler

Dil fonksiyonu, içerdiği sırlar nedeniyle, kökeni, nasıl geliştiği, nerede, nasıl ve ne şekilde yayıldığı her zaman dilbilimciler tarafından merak uyandırmış, tartışmaya konu olmuş ve hakkında değişik görüşler ortaya atılmıştır. İnsan dillerinin her biri kendine has özelliklere ve özgü bir kültüre sahip olmasına rağmen tüm dillerin ortak bir atadan türediği ve dillerin tarihi incelendiğinde birbirleriyle

bağlantılı ve ilişkili olduğu kanaati hâkimdir. Günümüzde “Dil aileleri” ve “Dillerin kategorize edilmesi” iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi dillerin yapısal özellikleri belirlenerek yapılan tasniftir. İkincisi ise en yaygın kullanılan yöntem olarak dillerin kendi aralarındaki akrabalıklarını belirlemeye çalışılmasıdır. 17. yüzyılda dillerin sınıflandırılması ile ilgili çalışmalar başlatılmış ve dünya dilleri ortak özellikleri çerçevesinde bir dal olarak tasnif edilmiştir. Dünyada yaklaşık olarak üç bin ile üç bin beş yüz arasında dilin konuşulduğu tahmin edilmektedir. Söz konusu diller biçim yapısı, sözdizimi ve ses sistemi bakımından birbirine yakınlık ve benzerlikler göstermektedir. Bu formatta tespit edilen yakınlıklara “Dil Aileleri” adı verilmektedir. Köken bakımından diller (Dil Aileleri) - aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere- beş gruba ayrılmaktadır: Hint – Avrupa Dilleri Ailesi, Bantu Dilleri Ailesi, Çin Dilleri Ailesi, Ural- Altay Dilleri Ailesi ve Arapçanın da içinde mensup olduğu Hâmî- Sâmi Dilleri Ailesi’dir. Yapı bakımından ise diller, tek heceli diller, eklemeli diller ve çekimli diller (bükümlü diller) şeklinde kategorize edilmiştir (Kıran ve Kıran, 2002: 29-30).¹

Kaynak: <https://www.turkedebiyati.org/dillerin-siniflandirilmesi-dil-aileleri/> Erişim: 01 Mayıs 2023

Resim 1: Köken Bakımından Dil Aileleri Tablosu

1. İştikâk (اشتقاق): Yapı bakımından Arapça tasrîf ve iştikâk özellikli bir dildir. Arapçanın gelişme ve zenginleşmesinde önemli bir paya sahip olan iştikâk kelimesi sözlükte, “bir şeyin parçasını veya yarısını almak” anlamına gelmektedir (Cevherî, 2009: 608; İbn Fâris, 1979: 3/ 171; Zemahşerî, 1998: 1/515-516; İbn Manzûr, ts. 10/184; Fîrûzâbâdî, 2005: 898; Zebîdî, 2012: 25/300). Arap dili terminolojisinde ise genel olarak iştikâk, “orijinalliği sabit kalmak şartıyla aralarında mâna ve lafız ilişkisi bulunan iki kelimedenden birinin diğerinden alınması ve türetilmesi” şeklinde tanımlanmıştır (Emîl Bedî’, 1982: 186-187; Şerif el-Curcanî, ts. 26; Suyûtî, 2009: 1/68). Daha açık bir ifadeyle kök harfleri itibarıyla iki lafzın aynı olmasıdır. İbrâhîm Enîs’in de belirttiği gibi iştikâk kavramı, hicri dördüncü

¹ <https://www.turkedebiyati.org/dillerin-siniflandirilmesi-dil-aileleri/> Erişim: 24 Mayıs 2023.

içinde gelişen ve değişen şartlara paralel olarak günlük hayatta ortaya çıkan yeni nesne ve unsurları ifade eden kelimelerin kullanımında ve oluşan fikirlere terim belirlemede değerli hususlardan biri olmuştur. İştikâk özelliği sadece bir kök kelimededen genel anlamda 24 kelime Arapçaya kazandırdığı gibi onun ilmî, dilbilimsel, sosyolojik ve düşünce hayatında köprü olup Arap dilini kavrama, anlama ve sırlarını bilmenin de önemli vasıtalarından biri olmuştur. Bu özellik, Arapçanın Kur'an dili olmasının sebeplerinden biri olduğu gibi aynı zamanda onun sürekliliğinde önemli rol oynamıştır (Süyûtî,1998: 278; Bolelli ve Bedeva, 59-75; Akçakoca, 2022: 22-36).

Arapçanın türemişlik özelliği, onu zengin ve kelime hazinesi bol bir dil haline getirmiş, bu da tüm yeni durumları ve keşifleri harika ve canlı bir şekilde özümsemesini sağlamıştır. Çekimli ve türetmeli bir dil olan Arapçanın morfolojik sistemi Arapça öğreniminde karşılaşılan zorluklardan biri olsa da bu özelliği onun kelime hazinesinin geniş olmasını sağlamıştır. Böylece Arap dilinin gelişmesinde ve zenginleşmesinde istikâkın önemli bir kaynak olduğu, günümüzde dilin özünü ve varlığını korumayı garanti edecek şekilde yeni anlamlara uyan sözcükleri bulmasını sağlayan yolu temsil etmekte olup dil problemlerini çözenin ve onu kuşatan zorluklarla yüzleşmenin en etkili yolu olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Akçakoca, 22-36).

2. Mecâz (المجاز): Mecâz konusundaki ilk işaretler, kelime kısımlarından biri olan isim olgusunu, asıl, lügat, istiâre, mevdû', memdûd, maksûr ve muğayer olarak taksim edip ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri sistematize eden ilkçağ Yunan filozofu Aristoteles'e (öl. 384-322) kadar uzanmaktadır. Bu dönemden itibaren mecâz, ıstılâhî olarak belâğat ilmi başta olmak üzere, dilbilimi, anlambilimi, psikoloji, sosyoloji, pedagoji ve felsefe gibi farklı sahalarda kullanılan bir ifade unsuru olmuştur (Lyddon vd., 2001: 269-274; Demir -Yıldırım, 2019: 1085-1096).

Kelime, dilde konulduğu asıl (sözlükteki) manasında kullanıldığında hakikat olarak ifade edilir. Asıl manası dışında başka bir manada kullanılır ve konuşmada kastedilen manaya delalet eden bir şey bulunduğu ise mecâz olarak adlandırılır. Sözlükte "bir yeri yürümek suretiyle geçmek", "yol katetmek" ve "aşmak" gibi anlamlarına gelen mecâz, terim olarak ise bir alaka ve gerçek anlamı kastetmeyi engelleyen bir karîne (ipucu) nedeniyle bir kelimenin hakiki anlamın dışında kullanılmasıdır. Karîne, lafzın asıl anlamıyla mecâzi anlamı arasındaki bağıdır (Cassâs,1985: 1/359; Bakıllânî, 1998: 1/352; Cürçânî, 1954: 324-326; Serahsî, 1973: 1/170; Gazâlî, 1322: 1/341; Fahrededin er-Razî, 1992: 1/285; Âmidî, 2003: 1/45; Adudiddîn el-İcî, 2004: 1/505; Tacettin es-Sübki, 2003: 1/29; Zerkeşi, 1992: 1/152; Şevkânî, 2000: 1/135; Teftâzânî, 1960: 322-323; Emîn, 1982: 69; Durmuş, 28/217-220; Bulut, 2015: 221).

Mecâz meselesi, Arap dilinde de dinî ve doktrinsel nedenlerle aktif bir şekilde kullanılmış, ulemâ ve udebâ tarafından aklî ve lugavî mecâz olarak iki başlık altında tasnif edilmiştir. Bir eylemin, hakiki isnadın kastedilmesine engel bir karîne ile birlikte herhangi bir alakadan dolayı kendisine ait olmayana isnâd edilmesi المجاز العقلي / aklî mecâz olarak tarif edilmiştir. Daha açık bir ifadeyle bir işin asıl failinden alınarak başkasına atfedilmesidir. Bu nevi mecâz müellifler tarafından isnâdî, hükmî, terkiibî, nisbî mecâz, mülâbese mecâz gibi farklı isimlerle de yorumlanmıştır. Bir lafzın asıl manasından alınarak başka bir manada kullanılması ise المجاز اللغوي / lugavî mecâz olarak tanımlanmıştır. Müfred ve mürekkebe olmak üzere ikiye ayrılan bu mecâz türü işlevine paralel olarak mecâz-ı mürsel ve istiâre olarak da nitelendirilmiştir (Teftâzânî, 1960: 322; Durmuş, 2003: 28/217-220).

Tespitlere göre mecâz üslûbunu ilk yorumlayan ve bu mevzuda ıstılâh ortaya koyan dil bilgini Sîbeveyhi (öl. 180/796) olmuştur. Kendisi metaforik üslûplar için الإختصارُ و الإيجازُ و الإيساغُ في الكلام / sözde genişlik, icâz ve ihtisâr ifadesini ve terimlerini ortaya koymuş, mecâz üslûbunun anlatımdaki temel işlevini açıkça belirtmiştir (Sîbeveyhi, 1385/1988; Durmuş, 2003: 28/217-220). Fakat mecâz kelimesini ilk defa aklî ve lugavî şeklinde kategorize eden, teşbih, istiâre ve temsil mevzularına geniş yer veren, ilgili konuda ilk kez derin tahliller ve yorumlar getiren ve mecâzda lafzın değil aksine anlamın nakledildiğini savunan kişinin ünlü âlim Abdülkâhîr el-Cürçânî (öl. 471/1078-79) olduğu bir realitedir. Daha sonra ulemânın ezici çoğunluğu bu konuda onu takip etmiştir (Abdülkâhîr el-Cürçânî, ts. 350-376).

Mecâz, kelimenin kendi içinde var olması ve herhangi bir değişimden etkilenmemesi nedeniyle bir tür anlamlandırma biçimidir. Mutlaka bir Karîne ve alâka şartı olmakla birlikte dilde sözcüğün kast olunanın dışında başka bir şeyde kullanılması yalnızca aslî ve mecâzî anlamlar arasında bir bağ/irtibat vesilesiyle oluşmaktadır. Bundan dolayı müteradif/eşanlımlı, ezdâd/zıt anlamlı ve müşterek/çok anlamlı gibi birçok olgunun ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden birinin mecâz sanatı olduğuna dikkat çekilmiştir. Hatta herhangi bir dil olayının oluşmasına neden olduğu söylenmiş, bu nedenle dilbilimciler gerçekten buna büyük önem vermişlerdir (İbrâhîm Enîs, 1973: 45). Nitekim İbn Cinnî'ye (öl. 392/1002) göre dilin büyük çoğunluğunun hakikat değil, mecâz olduğu iddiası da bunu desteklemektedir (İbn Cinnî, 1952: 2/249). Bazı dilbilimciler ise mecâzın dilbilimsel fenomenlerden çok retoriğe yakın olduğunu söyleyerek onu dilsel mevzularla birlikte ele almaktan sakınmışlardır (Zubeydî, 1973: 201). Fakat bunun yersiz bir sakınma olduğu söylenebilir.

Mecâzın kıstaslığı konusunda ihtilaf edilmekle birlikte ulemânın çoğunluğu tarafından literatürde onun bir kıstas/ölçüt olduğu kabul edilmiştir. Bir sözcüğün mecâz yoluyla gerçek anlamı dışında kullanılması caiz görülmüş ve böylece aralarındaki koşullu ilişkiyi elde etmek bağlamında pek çok kelime kökenlerinden deyimsel anlamlarına aktarılmıştır (Vâfi, 2004: 226). Bu görüş, bazı modern âlimler tarafından tasdik edilmiş olup, lügat âlimlerinin eserlerinde derledikleri kelimelerin gerçek manalarını açıklamaya çalışmaları, bunun doğruluğunu teyit eden bir delil olarak kabul etmişlerdir (Vâfi, 2004: 226).

Mecâz sayesinde belagat sanatı genişlemiş, dil büyük bir zenginlik kazanmış, böylece gelişen bilim, sanat ve diğer şartlara ayak uydurabilmiştir. Ayrıca mecâzın dilin büyümesi, yenilenmesi ve genişlemesinde, saf akledilirlerin ve karmaşık fikirlerin ifade edilmesinde büyük etkisi olduğuna ittifak edilmiştir (Vâfi, 2004: 226-227). Bu tür yapısal özellikleriyle büyüyen ve genişleyen Arap dili, felsefe, siyaset, hikâye, endüstri ve farklı sanatların diline dönüşmüştür (Vâfi, 2004: 226).

Metaforun, toplumun ve medeniyetin ihtiyaçlarını ifade etmenin, gerektiğinde kelime üretmenin, dilde bir kelime için birçok anlam yaratmanın aracı olduğu savunulmuş ve mecâzın dil ihtiyaçlarını karşılamadaki önemine dikkat çekilmiştir. Kelime dağarcığının oluşturulması, formülasyonu ve bir kullanımdan diğerine hipotezi ancak kelimelerin birbiriyle olan işbirliğiyle sözlü dil servetinde büyük bir eksikliği doldurabileceği bilinmektedir. Bu da mecâz yoluyla gerçekleştiği savunulmuştur (Râfî, 1974: 1/180; İsâ Bîk, 1923: 1/117).

Dolayısıyla mecâz, anlamı güçlendirmek, söze canlılık, sağlamlık, güzellik, derinlik, zarafet kazandırmak, anlatımı daha etkili kılmak ve yeni anlamları ifade etmek amacıyla kelime türetmenin etkin yöntemlerinden birisi olmuştur. Manaların açıkça ifade edilmesi noktasında en etkili yollardan birisi olup bu üslûpla manalar işitilen kişi için gözle görülürcesine açık bir hale gelir ve mecâz yoluyla kelimeler birçok yeni anlam kazanır. Böylece dilde genişlik ve kullanım kalaylığı sağlanmış olur. Bu gibi özellikleriyle mecâz, Arap dilinin güçlenmesinde önemli bir faktör olarak yer edinmiştir (Bulut, 2015: 221).

3. Ta'rib (التعريب): Leksik bağlamıyla temelde, "Arapçalaştırmak, Araplaştırmak mânasındaki ta'rib, terim olarak Arapçaya giren yabancı kelimelerin bu dilin kalıplarına ve fonetik kurallarına uydurulması ve modern dönemde ortaya çıkan bilim ve teknoloji terimlerine Arapça karşılıklar bulunması gibi anlamlar ifade eder." (İbn Manzûr, 1990; Cevherî, 1984: 1/178; Şihâbüddîn el-Hafâcî, 1952: 23; Karaarslan, 2011: 40/26-28). Başka bir ifadeyle Arapçanın farklı nedenlerle dışardan aldığı yabancı kelimeleri sindirme yeteneğidir. Buna yakın bir anlam ifade eden dahîl olgusu ise eski veya yeni fark etmeksizin Arapçaya girdikten sonra önemli bir değişikliğe uğramadan kullanılan yabancı kelimelerdir. Ancak dahîl kelimesi, diğer terimlerden daha kapsamlı olup, genellikle muarreb kelimesiyle müteradif anlamda kullanılmakla birlikte yerine göre hepsini ifade eder. Klasik ulemâ tarafından bu dilsel olgu, الْمُعَرَّبُ, الْمُعَرَّبُ ve الدَّخِيلُ kavramlarıyla ifade edilirken, modern ulemâ tarafından ise daha çok الْقَرَضُ الْعَرَبِيُّ ve الْاِسْتِعَارَةُ الْعَرَبِيَّةُ ıstılahlarla nitelendirilmiştir. Arapça köklerden müştak/türemiş olan kelimeler ise literatürde الْمَوْلُودُ olarak tanımlanmıştır (İbnü'l-Cevâlîkî, 1990: 13; Muhibbî, 1994/151; İbrâhîm Enîs, ts. 93).

Bir dili konuşan kişi, anlatmak istediğini kendi dilinde ifade edecek uygun bir kelime bulamayabilir, bu yüzden meramını ifa etmek için ona istediğini veren başka bir dilden bir kelime veya kelimeler ödünç aldığı bilinmektedir. Bazen ihtiyacı olmadan da ödünç alabilir. Bu, hemen hemen klasik ve modern bütün dillerde bilinen bir olgudur. Eski çağlardan beri kelime ve ifadeleriyle diller birbirlerini beslemiş ve bu durum, eski diller arasında olduğu gibi günümüz modern diller arasında da varlığını sürdüren bir gerçektir. Bir dilin başka bir dille temas edilmeden güvende kalması imkânsız olduğu ve aralarındaki etkileşim sonucu bir başka lisandan ödünç alınmamış hiçbir dil olmadığı tarihi bir realitedir. Herhangi bir dilin tüm dış etkilerden bağımsız ve izole olarak sürekli gelişim göstermesi, neredeyse mümkün olmayan bir ideal olup bir dile komşu dillerden gelen etki genellikle dilsel gelişimde önemli rol oynamıştır. Bunun nedeni, dillerin etkileşiminin tarihsel bir gereklilik olduğu ve dillerin bu şekilde birbirinden etkilemesinin kaçınılmaz olarak dillerin iç içe girmesine yol açmıştır (Vâfi, 2004: 252; İbrâhîm Enîs, ts. 101). Özellikle modern dönemde teknoloji, sanat ve bilim alanlarındaki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan araçlara kelime ve terim bulma çabası bu olguyu daha da belirgin hale getirmiştir.

Ülkeler arasındaki ticarî, siyasî, bilimsel ve kültürel ilişkiler dil sahasında da etkileşimlere yol açmış, iletişim aracı olan diller çeşitli gerekçelerle birbirlerinden etkilenecek kelime, deyim ve cümleleri birbirlerinden alarak veya vererek birbirlerine katkıda bulunmuşlardır. Bu etkileşim tek taraflı olduğu gibi iki taraflı da olmuştur. Ekonomik, teknik, bilimsel ve sosyal gibi özellikleriyle güçlü ve gelişmiş olan diller, tersi olan dilleri daha çok etkilemiş ve baskın taraf olmuştur (Zengin, 2017: 93-95).

Bu dilsel etkileşim, dilde eş anlamlılığın ortaya çıkmasının nedenlerinden biri olarak kabul edildiği gibi المشترك اللفظي olarak ifade edilen çok anlamlı kelimelerin oluşmasında da etkin rol oynamıştır (Enîs, 1973: 182, 196). Dolayısıyla siyasî, iktisadî, dinî ve kültürel gibi faktörlerden dolayı insanların sürekli bir iletişim halinde olması, dillerin yapısında iktibâs ve alıntılanma olgusunun revaçta olmasından etkin rol oynadığı rahatlıkla söylenebilir (Vâfi, 2004: 229-232). Ancak dilbilimciler en büyük etkinin kavramlar üzerinde olduğuna ve bu açıdan diller arası mübadele ve iktibâs hareketinin aktif olduğuna ve ezici çoğunluğu oluşturduğuna dikkat çekmişlerdir (Vâfi, 2004: 253; Mübarek, ts. 293-295).

Arapça da diğer diller gibi zikredilen faktörlerden dolayı tarihî süreç içerisinde yabancı dillerden etkilemiştir. “Araplar, komşu oldukları veya aynı coğrafyada yaşadıkları milletlerin dillerine kelimeler verdikleri gibi onlardan kelimeler almışlardır. İslâm öncesi dönemde Arapçanın en çok alıntı yaptığı diller, Farsçanın yanı sıra Ârâmîce-Süryânîce, İbrânîce ve Habeşçe gibi Sâmi dillerle birlikte Rumca diye adlandırılan Yunanca ve Latince’dir. Daha sonra İslâm’ın yayılmasıyla birlikte başka dillerden de kelimeler alınmıştır.” (Karaarslan, 2011: 40/26-28). Farklı milletlerin İslâmiyet’i kabul etmelerinden sonra, doğal olarak bu halkların dillerinden İslâm’ın dili olan Arapçaya birçok kelime ve kalıp geçmiştir. “Yabancı kelimeler çok erken dönemlerden itibaren Arap dillerinin dikkatini çekmiş, eserlerinde bunlara bölümler ayırarak Kur’ân dili olan Arapçanın saflığının korunması yönünde gayret göstermişlerdir.” (Ebû Sikkîn, 1404: 42; Karaarslan, 2011: 40/26-28).

Arapça, tarihsel gelişim sürecinde aynı ya da farklı gruplarda yer alan birçok dil ile etkileşimde daha etkili ve baskın olmakla birlikte onlardan etkilendiği de gözlemlenmiştir. Bu etkileşimde diğer dillerden bazı unsurlar aldığı gibi aynı şekilde bu dillere de bazı unsurlar vermiştir. Arapça iktibâs ettiği yabancı kelimeleri kendi varlığının ayrılmaz bir parçası haline getirip onu fonetik ve morfolojik yapısına uygun hale getirerek özümsemiştir. Öyle ki, füsehâ ve üdebâ sözlerinde, hatta *muallâka* gibi seçkin edebî türlerde dahi bu tür örneklerle rastlamak mümkündür. Bu sayede ta’rîb, Arapçanın kelime, kelam, terim ve anlatım zenginliğinde rol oynayan önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Arap dilbilimcileri genellikle yabancı kelimeleri hoş karşılamasalar da ta’rîb mevzusunu dil bilimi bağlamından ele almışlardır (Vâfi, 2004: 199-209; Mübarek, ts. 291-293; Sâlih, 1960: 366-381).

4. İ’râb (إعراب): Arap gramer literatüründe, kelime sonlarında bir faktöre bağlı olarak meydana gelen değişikliklere i’râb denir. İ’râb, kelime ve cümle terkipleri içerisinde farklı işaretlerle gerçekleşen

ve ifade ettiği konularla cümlelerin şekilsel ve anlamsal yorumuna etki eden bir nahiv olgusudur (Fîrûzâbâdî, 1959: 113; İbn Manzûr, 2003: 4/ 2865-2866; Süyûtî, 1985: 1/ 172/173).

Sâmî dilleri arasında köklü bir yapıya sahip olan Arapça, yapısı itibariyle bünyesinde Sâmî dil karakteristiğini barındırmaktadır. Söz konusu dillerin önemli özelliklerinden birisi i'râb olgusunu ihtiva etmesidir (Sâmerrâî, 2010: 1/20-24). Diğer dillerle kıyaslandığında Arap dili kendine has yapısı yanı sıra kendine özgü olan i'râb olgusunun Latince ve Almanca dilleri dışında hiçbir dilde bulunmamasıyla dikkat çekicidir (Mecd el-Berâzî, 1987: 24-25). İ'râb özelliği itibariyle anlamların ortaya konulmasında konuşmacıya geniş imkân sunmaktadır. Bu da konuşmacının konuşması esnasında daha çok manayı az cümle ile ifade etme kabiliyeti demektir. Bu itibarla Kur'an'ı Kerim'in i'râb olgusunun hâkim olduğu bir dille indirildiğini düşünürsek sözlü mucize olan Kur'an'ın çok yönlü i'râb özelliği öne çıkar. İ'râb olgusu Kur'an'da olduğu gibi, hadis, tarih, şiir gibi metinlerin anlaşılmasında da önemli bir yere sahiptir. İ'râb sayesinde sözcük manaları arasındaki karışıklıklar giderildiği sebebiyle, sözcük anlamları arasında karışıklığı önleyen bir sistem olarak da değerlendirilebilir. Farklı manaların ortaya çıkartması, bazı muğlak metinlerin anlamlarının anlaşılması, anlatımda zenginliğin sağlanması ve anlamda inceliğin oluşması gibi özellikler i'râbın, Arap diline sağladığı faydalarından bir kaçıdır (Detaylı bir şekilde bkz. Civelek, 2003: 37-44; Özalp, 2019: 198-225). Dolayısıyla i'râb olgusu, kendisini kuşatan zorluklara rağmen Arap dilinin devamında rol oynayan birçok özellikleri arasında yer almıştır.

Bunların yanı sıra müşterek, müvelled, ezdâd, müsellesât, tekrâr ve tef'îm gibi iç etkenler de Arapçanın zenginleşmesinde ve bir lisan olarak kabul etmesinde katkısı olan diğer öz unsurlardır. Bu kavramlar kısaca şu şekilde ifade edilebilir: müşterek: bir kelimenin birden fazla anlam ifade edebilme kapasitesidir. Ayn, hûb ve hâl gibi sözcükler bu kategoriye giren bazılarıdır (Süleyman, 1993: 26-29; Durmuş, 2006: 32/171-172). Müvelled: nercis (nergis), verd ve yâsemin gibi ihticâc döneminden sonra Arapçaya diğer dillerden giren ve türetme yoluyla bu dile kazandırılan yeni kelimeleri ifade eder (Cevâlikî, 1990: 13-88; Tüccar, 1993: 8/412-413). Ezdâd kavramı, - gece-gündüz manasına gelen "الصريم" ve susayan ve suya doymuş anlamını ifade eden "الناهل" kelimelerde olduğu gibi- anlam bakımından birbirine zıt olan ve birbiriyle çelişen sözcükleri nitelendirmektedir (Enbârî, 1407/1987: 1-3). Arap dili edebiyatında müsellesât olgusu anlamından da anlaşıldığı üzere, - عَمَرَ، عَمَرَ، عَمَرَ meşhur örneğinde olduğu gibi- aynı harflerden oluşan bir kelimenin üç farklı harekesine bağlı olarak aynı veya farklı anlamlarda üç şekilde kullanmayı temsil etmektedir (Batalyevsî, 1401/1981: 1/5-96; Durmuş - Çelebi, 2006: 84-85). التكرار kelimesinin mübalağa mastarı olan التكرار / tekrâr kavramı ise bağlama göre harf, kelime, cümle veya ibarenin tekrarından müteşekkil olup edebî bir metni anlamak için kullanılan üslûb olgularından biridir (İbn Cinnî, 1952: 2/442).

b) Objektif Dış Etkenler

Arapçanın Dünya dilleri arasında önemli bir statü yakalamasında, gelişip zenginleşmesinde iç faktörler etkili olduğu gibi Arap panayırları, Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesi, tercüme hareketi, şifâhî bilginin yazıya aktarılması, fetihler, öze dönüş hareketi gibi dış etkenler de etkili olmuştur (Detaylı bir şekilde bkz. Usta, 2013: 937-942). Bunlardan en önemlilerini kısaca efrâdını câmi', ağıyarını mâni bir şekilde şöyle zikredilebilir:

1. Panayırlar

Panayırlar, Câhiliye döneminde her yıl periyodik bir şekilde edebî, dinî, kültürel ve ekonomik gibi faaliyetlerin gerçekleştiği yerler olup Ukâz, Zülmecaz, Dûmetü'l Cendel ve Hacr bunların en meşhur ve önde gelenleridir (Clément Huart, ts. 10-11; Yılmaz, 1997: 1-6; Demirayak, 2009: 75-76). Mutlak anlamda bunların en ünlüsü ise Ukâz panayıridir. Arapların geçmişteki uygarlık tezahürlerinden birini temsil eden bu muayyen yerlerde insanların bir araya gelmesinin asıl gayesi alışveriş olsa da bunlar bir çeşit edebî kongre ve platform niteliğini taşıyan doğal ortamlardır. Bu tür panayırlar, Arapların edebiyata olan ilgisini artırdığı gibi İslâm öncesi dönemde var olan edebî mirası da kaybolmaktan korumuş, böylece o dönemin tarihine referans olmuştur. İslâm öncesi dönemde lehçe ve dil birliğine büyük etkisi olmuş ve şairler arasında rekabet ruhunun aşılmasına vesile olmuştur (Abdulcebbâr; Hafâci, ts. 177). Başka bir ifadeyle bunlar, lehçeler arası alışverişi kolaylaştıran, dili koruyan, yeni edebî ürünlerin ortaya çıkmasına kapı aralayan ve edebiyatın gelişmesine öncülük eden

edebî merkezler olarak değerlendirilebilir (Usta, 2013: 938). Bu panayırlarda önde gelen şairlerin edebî ürünlerinin halka arz edilmesine, sözlü mudarebe ve görüşlerin tartışılmasına, methiye ve yergilerin yapılmasına, yerli sanat ve mamulatin sergilenmesine geniş imkânlar sağlanmıştır (Demirayak, 2009: 75-76; Huart, 1971: 10-11).

Panayırların Arap diline katkılarında birisi de özellikle inşâd edilen yeni şiirler, eleştiri süzgecinden geçirildiğinde edebî tenkitin gelişmesinde ve şiirin gelişip mükemmelleşmesinde de önemli bir faktör olmuştur. Zira gerek hakem huzurunda şiirin ayıp ve kusurları sayılan, gerekse ferdi değerlendirmeler esnasında hatalarını fark eden şairlerin şiirlerini güzelleştirip mükemmel hale getirmeye, i'râbla ilgili hatalardan arınmaya, daha mükemmel ve herkesçe beğenilecek şiirler nazmetmeye çalıştıkları muhakkaktır. Bu itibarla bu dönemde edebî tenkidin Arap şiirinin zaman içerisinde makbul seviyeye ulaşmasında etkin bir rol oynadığı söylemek mümkündür (Demirayak, 2009: 7-10; Usta, 2013: 938-939). Bunun yanı sıra İslâm öncesi dönemde fasih edebî dilin oluşmasında pek çok nedenin olduğu ancak bunların en ünlüsü ve etkilisinin söz konusu panayırların olduğu tarih kitaplarının çoğunda belirtilmiştir (Zeydân, ts.) Dolayısıyla tüm bu sebep-sonuç ilişkileri göz önüne alındığında söz konusu panayırların Arap dili ve edebiyatının gelişmesinde ve parlamasında sağladığı doğal katkıyı bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır.

2. Kur'ân'ı Kerîm'in Arapça İnmesi

Arapça, yaşayan diğer tüm diller gibi tarihsel serüveni içerisinde bazı tezahürlere maruz kalmış ve çeşitli koşullarda dalgalanmalar göstermiştir. İslâm'dan önce Arapça, her ne kadar gelişmiş bir dil ise de bedevî kabileler arasında farklı lehçelere bölünmüş, birliği olmayan, dağınık ve dil varlığı derlenip düzenlemeye muhtaç bir haldeydi. İslâm, ana omurgası Kureyş lehçesi olan ve her lehçeden farklı miktarlarda alınan en güzel kelime ve dilsel yapılarla fasih yeni bir dil yaratarak Arapları bu dil üzerinde birleştirmiş, dolayısıyla Arap dilinde söz ve yazı birliğinin oluşturmasında etkin rol oynamıştır. (Zeydân, ts.). Buna paralel olarak farklı Arap ülkelerinde görülen dildeki lahnî/dil hataları, farklı ağızlar ve bazı çelişkili noktalar, edebî mükemmelliğinin zirvesinde olan Kur'ân gibi ortak bir kitap sayesinde çözüme kavuşturulmuştur (Abduh er-Râcihî, 1990: 115; Usta, 2013: 941).

Arapça, Kur'ân'ı Kerîm'in nüzulüyle birlikte kazandığı vahiy dili olma özelliğiyle tüm edip ve şairleri hayran bırakacak yepyeni bir belâgat, fesâhat ve îcâz üslubuna kavuşmuştur. Arapça alışılmışın çok ötesinde ve sadece bedîî anlatımla sınırlı kalmayan ve eski kelimelere yeni anlamlar yüklemeye kadar varan çok önemli değişikliklerle âdetâ yepyeni bir dil haline bürünmüştür. Kur'ân, furkân, küfür, imân, şirk, İslâm, sâvm, selât, zekât, rükû ve secde gibi daha önce bilinmeyen binlerce terimin ortaya çıkmasında özne olup etkin bir şekilde Arap diline katkıda bulunmuştur (Suyûtî, 1987: 294-296; Doğan, 2011: 32).

Kur'ân, İslâm'ın yayıldığı coğrafyalarda din, bilim, edebiyat ve medeniyet dili olarak Arapçayı zirveye taşımakla birlikte kendisine evrensellik özelliği de kazandırdı (Suyûtî, 1987: 294-296; Johann Fück, 1980: 13-17; Küçükkalay, 1969: 161-165). Câhiliye dil varlığının temelleri üzerine kurulmuş olan yüksek Arapçayı yeniden şekillendirerek çağının en zengin ve güçlü edebî dili haline getirdi. Zaman içinde Kur'ân etrafında gelişen ilmî hareketin başlangıç noktası ve İslâm dünyasının hicri birinci asırdan itibaren tanık olduğu tüm bilimsel rönesansın arkasındaki itici gücün de Kur'ân'ı Kerîm olduğu söyleyebiliriz (Doğan, 2011: 32-33).

Bunlara ek olarak, Kur'an'ın üslûbu ile bize intikal eden İslâm öncesi/câhiliye literatürü karşılaştırıldığında, Kur'an'ın Arap dilinin üslûbunda da büyük bir değişikliğe neden olduğu görülecektir. Nitekim Velîd b. el-Mugîre (öl. 1/622) gibi câhiliye Arapları, Kur'an'ın üslûbundaki bu mükemmel değişikliği ve icâzı idrak etmiş ve bunun, en seçkin fasihlerinden işittiklerinden tamamen farklı olduğunu tasdik etmişlerdir (Dayf, ts. 30vd.). Dolayısıyla Kur'an, Arapçayı kelimenin hâşiye boşluklarından ve garipliğinden arındırarak ona tatlı bir renk kazandırdığı gibi onun vahdetinde, intişarında, zenginleşerek varlığını sürdürmesinde ve uluslararası bir dil statüsü kazanmasında büyük katkısı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

4. Tercüme Hareketi

Kaynak: <https://gelecekbilimde.net/islam-bilim-tarihinde-bilimsel-ceviri-faaliyetleri/> Erişim: 22 Mayıs 2023

Resim 2: İslam Bilim Tarihinde Bilimsel Çeviri Faaliyetleri Resmi

Tercüme, farklı kültürler, halklar ve diller arasında iletişim ve anlaşma aracı olarak önemli bir insan faaliyeti olarak öne çıkmaktadır. Tarih boyunca meydana gelen gelişme ve değişimlere paralel olarak değeri önemli ölçüde artmıştır (Ülken, 1935: 19; Macit, 2011: 40/498-504). Dillerin yenilenmesinde ve gelişmesinde, canlılıklarının ve yeteneklerinin güçlenmesinde vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir. Haddizatında dilin zenginleşmesi ve geliştirilmesinde tercüme faktörünün büyük rolünün yanı sıra her türlü bilginin üretilmesine katkı sağlamıştır.

Araplar da fetihlerle birlikte Hint, İran, Helenistik ve diğer kültürlerle temasları sonucu bunlara karşı kendilerinde büyük bir ilgi ve merak uyandırmış, tercüme faaliyetleriyle bu gibi milletlerden bilim ve edebiyat aktarmaya çalışmışlardır (Macit, 2011: 40/498-504). İslâm coğrafyasının genişlemesiyle Müslümanların Emevî döneminin sonu ve Abbâsî döneminin başında -özellikle Abbâsî halifesi el-Me'mûn (öl. 218/833) döneminde kurumsal bir boyut kazandığında- tercüme hareketinin büyük bir gelişme göstermesi, o dönemin parlamasında ve ilerlemesinde önemli bir faktör olduğu muhakkaktır. Örneğin, Abbâsî halifesi Hârûn er-Reşîd (öl. 193/809), kitap ve el yazması araştırmaları için dünyanın çeşitli yerlerine âlimler gönderdiği gibi mütercimleri, çevirmenleri benzersiz bir cömertlikle ödüllendirmiştir. Daha sonra oğlu Me'mûn, çeşitli alanlarda bilimsel araştırma, tercüme ve telif yapmak için en iyi bilim adamlarını ve mütercimleri bir araya getirme başarısı göstermiştir. Bu devirde, ilim ve irfan sahibi, ilim ve irfan derecesi yüksek büyük âlimler ortaya çıkmış olup, Hârizmî (öl. 232/847), Câhız (öl. 255/869), Kindî (öl. 252/866) ve tıptaki yeteneği ile tercüme ve tasnif dehasını birleştiren Huneyn b. İshâk el-İbâdî (öl. 260/873) gibi bu alanda öne çıkan bazı âlimlerdir (Bozkurt, 2011: 29/101-104; Bozkurt, 1997: 16/258-261; Katipoğlu ve İkutluer, 1998: 18/377-380).

Bütün bu çabalar, İslâm dünyasında en iyi beyinleri, âlimleri ve araştırmacıları duvarlarının arkasında toplayan ilk akademi olan Bağdat'ta بَيْتُ الْحِكْمَةِ/Beytülhikme'nin kurulmasıyla taçlandırıldı. İlginç bir şekilde, halifeliği sırasında Me'mûn, o dönemde İslâmî ve Arap mirasını yeni bilgi dallarıyla

zenginleştirme konusundaki yorulmak bilmez çabalarından dolayı onur ve takdir için tercümanlara saraydaki en yüksek mevkileri vermiştir (Kaya, 1992: 6/88-90). Buna ilaveten, tercüme, on dokuzuncu yüzyılın başında başlayan modern Arap rönesansı sırasında çok önemli bir rol oynamış ve Rifâa Râfî'et-Tahtâvî (1801-1873) başta olmak üzere önde gelen âlimlerin çoğu tercüme yaparak Arapçanın gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Görgün, 2008: 35/95-97).

Klasik ve modern dönemdeki iki tercüme hareketi arasındaki temel farklılıklara rağmen tercüme, Arap dilini dilsel ve bilişsel olarak zenginleştirme projesinde odak noktası olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Tercüme faaliyetleri, diğer İslâmî ilimlerde olduğu gibi Arap dili ve edebiyatını da büyük ölçüde etkilemiş ve Arap dili, (Yunan, İran ve Hint) ilimlerini büyük bir hızla özümsemeyi ve kendi damgasıyla yoğurmayı başarmıştır. Tercüme hareketi başlar başlamaz Arapça, birçok kelimeye, terimsel anlamlara, teknik yapılar ve yabancı ilmi ifadelerle genişleyen göğsüyle tüm kollara cevap verecek esnek bir biçim almaya başlamıştır. Öyle ki Arapça, kabile mahiyetindeki dar bir dilden evrensel bir dile dönüşerek din, hikmet, hukuk, siyaset, idare, ticaret, yazı ve telif dili olmuştur. Yabancı uygarlıklardan Arapçaya yapılan tercüme sayesinde Arapça akıcılık, zarafet ve esneklik kazanarak Aristo'nun mantığını, Platon'un felsefesini, Hipokrat ve Galen'in tıbbını, Batlamyus'un astronomisini ve Öklid'in matematiğini ifade etme kudretini kazanarak ve böylece Arapça mükemmel bir medeniyet dili haline dönüşmüştür. Böylece Arapça sayılı dünya dilleri arasında yerini almış ve bir anda dünyanın en önemli bilim ve ilim dili haline gelmiştir (Gutas, 2011: 15-40; Johann Fück, 1980: 59-92; Macit, 2011: 40/498-504).

Fakat bütün bunlarla birlikte yapılan bazı araştırmalara göre Arapça, modern dönemde bazı tehditlerle karşı karşıya kaldığı ve Arapçanın çeşitli yönlerden kuşatma altına alındığı vurgulanmıştır. Genelde sosyal medya uygulamaları, basın ve avâmî dil etrafından şekillenen bu tehditler, farklı platform ve akademik çalışmalarda detaylı bir şekilde dile getirilmiştir (Bk. Hâc Sâlih, 2000: 24-38; Yıldız, 1999: 137-148).

Sonuç

İnsanlığın dil tarihi incelendiğinde dillerin birbiriyle olan bağının milletlerin birbiriyle olan bağlantısından daha güçlü olması dikkat çekici neticelerden biridir. İnsanlar arasındaki ticarî, siyasî, bilimsel ve kültürel ilişkilerle orantılı olarak dil alanında da etkileşimlere ve çeşitli alışverişlere yol açmıştır. Herhangi bir dilin tüm dış etkilerden bağımsız ve izole olarak sürekli gelişim göstermesi mümkün olmayıp dillerin birbirinden beslenmesi genel olarak dil gelişiminde önemli rol oynamıştır. Arapça da diğer diller gibi mezkûr faktörlerden dolayı tarihî süreçte yabancı dillerle birtakım etkileşimler içinde olmuş ve zaman içinde değişip gelişerek tekâmüle erdiği gözlemlenmiştir.

Dünyanın en eski dillerinden biri olan Arapça, hâlâ canlılığını ve dinamikliğini koruyan, varlığını güçlü bir biçimde sürdüren, yüz milyonlarca kişi tarafından konuşulan ve kelime/sözcük açısından oldukça zengin dillerden biridir. Kur'ân dili olması özelliğiyle ve zengin söz varlığıyla Sâmi diller ile yeryüzünün diğer tüm dil ailelerinden ayrılmaktadır. Arapça, Kur'ân'ın orijinal dili olması hasebiyle gerek Müslümanlar gerekse diğer dinlere mensup araştırmacılar tarafından incelenmiş olup üzerine sayısız filolojik ve linguistik çalışma yapılmıştır. İslâm'da önce sadece Arap kabileleri arasında konuşulan Arapça, İslâm'la birlikte geniş bir coğrafyaya hâkim olmuş, bu bölgelerde yaşayan birçok farklı dille teması sonucunda, ana vatanından uzakta, diğer dillerin konuşulduğu bazı ülkelerde günlük konuşulan dil olarak benimsenmiştir. Bunun yanı sıra İslam faktörü, Arapçanın uzun süre aynı yaygınlıkla evrensel bir bilim dili olarak kalmasında önemli rol oynamıştır.

Arap şahsiyetinin ve milli kimliğinin oluşumunda en sağlam yapı taşı olan Arapça, tarih boyunca müjdeleme kampanyaları, eğitim misyonları, entelektüel istila ve oryantalizm ile temsil edilen birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanı sıra klasik Arap edebiyatına ve onun özgünlüğüne meydan okunarak; tek bir dil gerçeğini kırmak ve değişim uğruna Arap harflerinden uzaklaşmak bağlamında yerel lehçeleri teşvik ederek Arapçılığa, genel olarak İslâm'a ve özel olarak Arap diline meydan okumaya çalışılmış ve karalanma girişiminde bulunulmuştur. Fakat dünyanın en uzun ömürlü lisanlardan biri olan Arap dilinin sahip olduğu erişilmez anlatım gücü, istikrar ve gelişmeye hazır

kabiliyetiyle karşılaştığı tüm tehdit ve zorluklara göğüs germiş, onların üstesinden gelebilmeyi başarmıştır. Ayrıca tarihî seyri içerisinde zengin orijinalliğini koruyan ve kendi iç dinamikleriyle Arapça, olaylara ve gelişmelere karşı sebat etmiş, kökeninden ve özelliğinden ödün vermeden, yaşamdaki tüm yeni gelişmeleri ve ifade sorunlarını özümsemiştir. Arapçanın barındığı müstak, mecaz, ta'rib ve i'râb gibi iç etkenlerle panayı, Kur'an'ın Arapça inmesi ve tercüme hareketi gibi dış faktörler, onun günümüze kadar kararlı ve güçlü kalmasında, uluslararası bir dil statüsü kazanmasında ve mümtaz bir mertebeye yükseltmesinde etkin rol oynamıştır. Dolayısıyla teknolojinin gelişmesiyle küresel bir köy haline gelen çağımızda birçok alanda etkileşim olduğu gibi diller arası etkileşim de hızlanmıştır. Bundan nasibini alan Arapça da birçok dilden etkilendiği gibi çok yönlü zengin müfredatı, alfabeti, mu'cemleri ve grameri ile diğer halkların dillerini ve medeniyetlerini etkilemiş ve uluslararası resmi dillerden biri olmayı başarmıştır.

Kaynakça

- Abduh er-Râcihi, A. (1990). *'İlmü'l-luğati't-taṭbîkî ve ta'lîmü'l-'Arabiyye*. Riyad: Câmiaatu İmâm b. Muhammed.
- Abdulcebbar, A., & el-Hafâci, M. A. (ts). *Kıssatu'l-edeb fi'l-Hicâz*. Kahire: Mektebetu'l-Kulliyâti'l-Ezherî.
- Abdulkadir, H. (1959). *Sunâiyyetu'l-usûli'l-lugaviyye*. Kahire: *Mecelletu mecma 'i'l-lugati'l-'Arabiyye*.
- Abdalmaksûd, M. (1989). *el-Esmâu'l-'Arabiyye fi't-tasrîf*. Kahire: Matbaatu'l-Amâne.
- Akçakoca, Yusuf. (2022). Yusuf el-İştikâk fi'l-Lugati'l-'Arabiyye. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (17), 22-36.
- Âmidî, A. B. M. (2003). *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Antâkî, M. (ts). *Dirâsât fi 'ilmi'l-luğa*. Beyrut: Dâru's-Şarki'l-Arabî.
- Bakillânî, E. B. M. (1998). *et-Takrîb ve'l-İrşâd es-Sagîr*. thk. Abdülhamit Ebû Zeyd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Batalyevsî, İ. S. (1401/1981). *el-Müselles* (nşr. Salâh Mehdî el-Fertûsî), Bağdat: Dâru'r-Reşîd.
- Bekrî Şeyh Emîn. (1982). *el-Belâğatu'l-'Arabiyye fi sevbihâ'l-cedîd 'ilmü'l-beyân*. Beyrut: Dâru'l-'İlmi li'l Melâyîn.
- Berâzî Mevd Muhammed, B. (1987). *Fıkhü'l-luğati'l-'Arabiyye*. Ürdün: Dâru Mevd li'n-Neşr ve Tevzî.
- Bolelli, N., & Bedeva, A. (2019). İbn Âşûr'un Tefsirinde Kelimelerin Farklı Köklerden Türetilmesi ve Anlama Yansımaları. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13(1), 59-75.
- Bozkurt, N. (1997). Hârûnürreşîd. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 16, ss. 258-261). İstanbul: TDV Yayınları.
- Bozkurt, N. (2011). Me'mûn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 29, ss. 101-104). İstanbul: TDV Yayınları.
- Bulut, A. (2015). *Belâğat*. İstanbul: İfav Yayınları.
- Cassâs, A. R. (1985). *el-Fusûl fi'l-Usûl. Küveyt, y.y.*
- Cevâd, A. (1993/1413). *el-Mufaşşal fi târihi'l-'Arab kable'l-İslâm*. (2. Basım). Bağdat: Camiâatu'l-Bağdat.
- Cevâlîkî, A. B. (1410/1990). *el-Mu'arreb* (nşr. F. Abdürrahîm), Dimaşk: Dâru'l-Kalem.
- Cevherî, E. N. İ. H. (2009). *Tacu'l-lağa ve's-sihâhu'l-'arabiyye*. (M. M. Samir- E. Muhammed eş-Şâmî-Z. Cabir Ahmed, Thk.) Kahire: Dâru'l-Hadis,

- Civelek, Y. (2003). *Arap Dilinde İ'rab Olgusu*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Clément Huart. (1971). *Arab ve İslam Edebiyatı*. (C. Sezgin, Çev.) Ankara: Tisa Yayınları.
- Corcî Zeydân. (ts). *Târîhu't-temeddüni'l-İslâmî*. Beyrut: Daru Mektebeti'l-Hayât.
- Cozif Fandrîs. (1950). *el-Luga*. (A. ed-Devâhilî & M. el-Kassâs, Thk.) Kahire: Matbaatu'l-Lecneti'l-Beyânî el-Arabî.
- Curcânî, S. eş Şerif. (ts). *Kitabu't-ta'rîfât*. (M. S. el-Miñşâvî, Thk). Riyad: Dâru'l-Fadîla.
- Cürcânî, A. (ts). *Esrârü'l-belâğa*. (M. Muhammed Şâkir, Thk). Kahire: Matbaatu'l-Medenî.
- Çelebi, K. (1941). *Keşfü'z-Zunûn*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Dâvûd-i Antâkî. (1319). *Tezyînu'l-esvâk bi-tafsîli eşvâki'l-'uşşâk*. Matbaatu'l-Ezheriyye'l-Mısriyye.
- Demir, C., & Yıldırım, Ö. K. (2019). Türkçede Metaforlar ve Metaforik Anlatımlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4),1085-1096.
- Demirayak, K. (2009). *Arap Edebiyat Tarihi I/ Câhiliye Dönemi*. Ankara: Fenomen Yayınları.
- Dimitri Gutas. (2011). *Yunanca Düşünce Arapça Kültür*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Doğan, C. (2011). *Arapça Öğretim ve Öğretim Kılavuzu*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Dayf, Ş. (ts). *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*. Kahire: Dâru'l-Mea'arif.
- Durmuş, İ. (2006). Müşterek. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 32, ss. 171-172). İstanbul: TDV Yayınları.
- Durmuş, İ., & Çelebi, M. (2006). Müselles. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 32, ss. 84-85). İstanbul: TDV Yayınları.
- Ebu Sikkîn, İ. M. (1404). *Fıkhu'l-luga*. Riyad: Matbaatu'l-Emâne.
- Enbârî, E. B. (1407/1987). *el-Ezdâd* (nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhim), Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye.
- Enîs, İ. (1973). *Fi'l-lehecâti'l-Arabî* (Kahire: el-Feniyetu'l-Hadîsa, _____, (ts). *Min esrârü'l-luga*. Kahire: Lecnetu'l-Beyânî'l-Arabî.
- Fahrededîn Râzî, B. M. (1992). *el-Mahsûl fi'l-İmi'l-Usulî'l-fikh*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- Fîrûzâbâdî, E. T. M. *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*. (M. Nâim, Thk). Beyrut: Risale, 19959.
- Gazâlî, M. B. M. (1322). *el-Mustasfâ min İlmi'l Usûl*, Mısır, y.y.
- Görgün, H. (2008). Rifâa et-Tahtâvî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 35, ss. 95-97). İstanbul: TDV Yayınları.
- Hâc Sâlih, A. (2001). el-Luğâti'l-Arabî ve tahadiyâti'l-'asr. *Uluslararası Mekanetu'l-lugati'l-Arabiyye Beyne Luğati'l-'Alemyiyye Sempozyumu* (6-8 Kasım 2000), 24-38, Cezayir: el-Meclisu'l-Alâ li'l-Luğâti'l-Arabî,
- Hafâcî, Ş. (1952). *Şifâ'ü'l-ğalîl fimâ fi kelâmi'l-'Arab mine'd-dahîl*. nşr. Muhammed Abdülmün'im. Kahire: Matbaatu'l-Munuriyye.
- Hamâmî, M., & Fahâm, A. A. (ts). Mesâdiru'l-Kuvve ve'd-Da'af fi Hayâti'l-Lugati'l-Arabiyye. *Meceletu'l-Fadila*, 5(7), 1-164.
- İbn Cinnî, E. O. (1952). *el-Haşâ'îş*. (M. A. en-Neccâr, Nşr.) Beyrut: Dâru'l-Hudâ.
- İbn Fâris, A. Z. (1979). *Mu'cem-u mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. Beyrut: Dâru'l-fikr.

- İbn Manzûr, E. C. (2003). *Lisânü'l-Arab*. (A. A. el-Kebîr vd. Nşr). Kahire: Dâru'l-Maârif.
- İbnü'l-Cevâlîkî, M. B. A. (1990). *el-Mu'arreb mine'l-ke'lâmî'l-a'cemî*. Dımaşk: Dâru'l-Kelâm.
- İcî, A. A. (2004). *Şerhü'l-Muhtesarü'l-Müntehâ*. thk. Muh. Hasan İsmail. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İsâ Bîk, A. (1923). *et-Tehzîb fi uşûli't-ta'rîb*. Kahire: Matbaatu Mısır.
- Johann Fück. (1980). *el-'Arabîyye, Dirasat fi'l Luğati ve'l Lehecat*. Kahire: Mektebetu Hancî.
- Karaarslan, N. Ü. (2011). Ta'rîb. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 40, ss. 26-28). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kâsîd ez-Zubeydî. (1973). *Fıkhü'l-luğati'l-Arabî*. by: Müdüriyetü'l-Kutub Li't-Tibaa ve'n-Neşr.
- Katipoğlu, H., & Kutluer, İ. (1998). Huneyn b. İshak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 18, ss. 377-380). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kaya, M. (1992). Beytülhikme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 6, ss. 88-90). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kılıç, H. (2001). İştikâk. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 22, ss. 439-440). İstanbul: TDV. Yayınları.
- Kıran, Z., & Kıran, A. E. (2002). Dilbilime Giriş. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kuneybî, H. S. (1993). *el-İştikâk ve Tenmiyetü'l-Elfâz, Mecelletü'l-Lisâni'l-Arabî*.
- Küçükkalay, H. (1969). *Kur'an Dili Arapça*. Konya: Manevi Değerleri Koruma ve İlim Yayma Cemiyeti Yayınları.
- Lyddon vd., (2001). Metaphor and Change in Counseling. *Journal of Counseling and Development* 79 (0), 269-274.
- Macit, M. (2011). Tercüme Hareketleri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (C. 40, ss. 498-504). İstanbul: TDV Yayınları.
- Melûhî, N. M. (2020). *el-Luğâti'l-Arabîyye eslu'l-luğâti'l-'âlemîyye*. Salamiyah: Dâru'l-Ğasak li'n-Naşr.
- Muhibbî, M. E. (1994). *Kaşdü (Sevâ'ü)'s-sebîl fîmâ fi'l-luğati'l-'Arabîyye mine'd-dahîl*. nşr. Osman Mahmûd es-Sînî. Riyad: Mektebetu't-Tevbe.
- Mübarek, M. (ts). *Fıkhü'l-luğa ve haşâişu'l-Arabî*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî.
- Özalp, M. S. (2019). *Arap Dilinde İ'râb Olgusu*. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(28), 198-225.
- Procházka, S. (2009). Arabic. *Concise Encyclopedia of Languages of the World*. London: Elsevier Ltd.
- Râfî, M. S. (1974). *Târîhu âdâbi'l-'Arab*. Dâru'r-Raidi'l-Arabî.
- Sâ'id el-Afgânî. (1987). *Fî uşûli'n-nahv*. el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrût.
- Sâlih, S. (1960). *Dirâsât fi Fıkhü'l-luğa*. Şam: Matbaati Câmî'ati Dimeşk.
- Sâmerrâî, F. S. (2010). *Me'âni'n-nahv*. Ürdün: Daru's-Selâttin.
- Serahsî, M. B. A. (1973) *Usûlu's-Serahsî*. Beyrut, Dâru'l-Fikr.
- Sîbeveyhi, E. B. (1385/1988). *el-Kitâb*. (A. M. Hârûn, Nşr.) Kahire: Mektebetu'l-Hâncî.
- Sübkî, T. A. (2003) *Cemu'l-Cevâmi'*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Süleyman, M. B. (1993). *el-Vücûh ve'n-nezâ'ir* (nşr. Ali Özek), İstanbul: İlmi Neşriyat.

- Suyûtî, C. A. (2009). *el-Eşbâh ve'n-nezâir fi'n-nahv*. (M. A. el-Fâdilî, Thk.) Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye.
- _____, (1987). *el-Müzhir fi 'ulûmi'l-luğa*. Beyrut: el-Mektebetu'l Asriyye.
- _____, (1985). *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'n-nahv*. (A. S. Mekrem. Nşr.) Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- Şahin, T. M. (1422). *'Avâmilu tenmiyeti'l-luğat*. Kahire: Mektebetu Vehbe.
- Şevkânî, M. B. A. (2000). *İrşâdu'l-Fuhûl*. thk. Ebi'l-Hafs Sami b.El-Arabi. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Teftâzânî, S. (1960). *el-Muhtaşaru'l-meânî*. İstanbul: Eser Kitabevi.
- Usta, İbrahim. (2013). Arapçanın Gelişimindeki Dış ve İç Etkenler. *The Journal of Academic Social Science Studies* 6(2), 936-949.
- Ülken, H. Z. (1935). *Uyanış Devirlerinde Tercüme'nin Rolü*. İstanbul: Vakıf Yayınları.
- Vâfî, A. A. (2004). *Fıkhü'l-luğa*. Kahire: Dâr Nahdati Mısır.
- Yakûb, E. Bedî'. (1982). *Fıkhü'l-luğati'l-arabiyye ve hasâisuha*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn.
- Yüceer, İ. (2012). Dil Özelliği İtibariyle Arapçanın Yaşayan Diller Arasında Yeri. Fikret Gedikli (Ed.), *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu İçinde* (ss. 1509-1547). Muş: Muş Alparslan Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız, H. D. (1991). Arap. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (C. 3, ss. 272-276). İstanbul: TDV Yayınları.
- Yıldız, M. (2009). Arapça ve Dünya Dilleri Arasındaki Yeri". *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara/Konferans* (6 Mayıs).
- Yıldız, M. (1999). Modern Arap Dünyası ve Bazı Sorunlar. *Avrasya Dosyası*, 5(1), 137-148.
- Yılmaz, İ. (1997). *Panayırlar Ve Arap Dili Ve Edebiyatının Gelişmesinde Oynadığı Rol*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Zebîdî, M. M. (2012). *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. (A. H. İbrahim & M. Mahmud, Thk.) Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Zemahşerî, E. K. (1998). *Esâsu'l-belâğa*. (M. Bâsil, Thk.) Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Zengin, E. (2017). Türkçenin Diğer Dillerle Etkileşimi ve Sonuçları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 93-95.
- Zerkeşi, B. M. .B. A. (1992). *el-Bahru'l-Muhît*. Kuveyt: y.y.
- Zeyyât, A. H. (1977). *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Kahire: Dâru'n-Nahda.
- <https://www.turkedebiyati.org/dillerin-siniflandirilmesi-dil-aileleri/> (Erişim: 24.05.2023).

Extended Abstract

Arabic, which belongs to the Semitic branch of the Hami-Semitic language family, is a value that has concretely demonstrated its importance in its long history, and is an important world language with a rich acquis that has preserved its existence and linguistic merits. In its historical adventure, it was reflected in works/studies with poetry, oratory, sermon, eloquence and many other literary data. Most of the species in question have been preserved and unearthed. It has continued its existence as an important language in which writers, poets, scholars, orators and advice givers express themselves orally.

Arabic, which has been passed down from generation to generation throughout its long history, is a unique rhetorical language that conveys its rich cultural existence with various features in the wide Islamic geography that has lasted for centuries together with the Arab society. It is the only language on which the first and most linguistic studies have been carried out, on which linguistic resources have been meticulously compiled, on which the most review books have been written, and which has the most deep-rooted structure. When the impact of Arabic on world languages is examined, it will be seen that, with its versatile and rich curriculum, it has an impact on languages such as Spanish, Italian, French, English, German and Persian, as well as the languages spoken in Muslim countries. It is known that Arabic was used as the world's first language in the fields of commerce, science and diplomacy for nearly a thousand years, until it was replaced by English in our modern world.

Arabic has many unique power sources and features that make it a long-lasting language and make it strong among the languages of the world. These resources have played an active role in its permanence and survival, and in keeping it determined and strong, as well as in making it an official, religious and literary language until today, despite all the difficulties and negativities it has encountered in the historical process. In general, the contributions, importance and richness of Arabic on science, art, philosophy and international culture are shaped around internal and external factors.

The derivative feature of Arabic has made it a language with a rich and abundant vocabulary, which has enabled it to assimilate all new situations and discoveries in a wonderful and lively way. Thanks to metaphor, the art of rhetoric has expanded, the language has gained great richness, and thus it has been able to keep up with the developing science, art and other conditions. Arabic has contributed to its richness by digesting foreign words according to their structure. The phenomenon of *i'râb*, which prevents the distortion of expression, is among the many features that play a role in the continuation of the Arabic language, despite the difficulties surrounding it. These are the essential elements and internal factors that contribute to the enrichment of Arabic and its acceptance as a language. While internal factors were effective in Arabic gaining an important status among the world languages, its development and enrichment, external factors such as Arab fairs and the downloading of the Quran, translation movement, transfer of oral knowledge to writing, conquests, movement back to the essence in Arabic were also effective.

Fairs protected the literary heritage that existed in the pre-Islamic period from being lost, thus becoming a reference to the history of that period. It had a great impact on the unity of dialect and language in the pre-Islamic period and was instrumental in instilling the spirit of competition among poets. The Quran not only purified Arabic from the vulgar gaps and strangeness of the word, giving it a sweet color, but also contributed greatly to its unity, dissemination, enrichment and continuation of its existence, and gaining the status of an international language. The translation movement in the classical and modern periods has been the focal point in the project of linguistically and cognitively enriching the Arabic language. Translation activities have greatly influenced the Arabic language and literature, as in other Islamic sciences, and the Arabic language has managed to assimilate (Greek, Iranian and Indian) sciences at a great speed and to mold them with its own stamp.

Therefore, when the linguistic history of humanity is examined, it is noted that the connection between languages is stronger than the connection between nations. When the world languages are examined, the words that make up these languages are divided into two: native and foreign; Depending on the military, political, economic and sociocultural reasons occurring between different nations, various exchanges between languages have been observed. In this context, it is known that Arabic, like other languages, interacts with others and changes, develops and evolves over time.